

Felújítsuk-e a „Zöld könyvek”-et?

A Danszky István által szerkesztett „Zöld könyvek” a háború utáni erdőművelés felívelő korszakának alapvető művei. Újrairásukkal kapcsolatban időről időre vélemények, kezdeményezések látnak napvilágot. Az elképzelés nem új, azt az MTA Erdészeti Bizottsága javaslatomra több, mint másfél évtizede napirendre tűzte már. Azóta újra és újra felbukkan, újabb elgondolásokkal, de végleges állásfoglalás és döntés a munka megkezdéséről mind a mai napig nem született. Nemrégiben Halász Gábor kartársunk részletes tartalmi javaslatot tett a „Zöld könyvek” új kiadásának elkészítésére. A munka elkészítését és kiadását a NyME Regionális Egyetemi Tudásközpont (RET) koordinálná.

Mindenképpen elgondolkoztató, hogy ez a sokak által időszerűnek és fontosnak ítélt kezdeményezés megvalósítása ilyen hosszú ideig miért várat magára. Nagy kérdés, hogy vajon erőnk hiányzik-e a munkához, esetleg nem tartjuk-e elégségesnek az 1963-as kiadású „Zöld könyvek” megjelenése óta összegyűlt új eredményeket, vagy az a határozott jövőkép és kihívás hiányzik-e, ami akkor, a hatvanas években, szakmánk jeles képviselőit tettekre sarkallta? Vagy talán mindhárom?

A munka elkezdését mindenképpen sarkallja a 2006-ban megjelent kötet¹ az erdészeti tájak új határaitól és ökológiai-erdőművelési jellemzőiről, amely a további feldolgozás alapját képezheti, sőt részben azt meg is előlegezi. A kérdés az, hogy ebben a helyzetben a tervezett „Zöld könyv” fejezetei mit tartalmazzanak, valóban szükség van-e a részletesebb kidolgozásra, egyáltalán:

szükségünk van-e egy új „Zöld könyvre”?

Igen, ha kijelentjük, hogy a régi, sokak által már-már elfelejtett kötetek tartalma elavult, kiment a divatból. Néhány kötetet most elővettem, leporoltam és megnéztem, találok-e bennük olyat, amit nem szeretnék viszontlátni egy új kiadásban. A köteteket átnézve azonban azokat meglepően korszerűnek találtam (amúgy pl. nyomát sem leltem egyes botanikus kollégánk által ostorozott „kopárfásításra”, „homokfásításra” buzdításnak).

Mégis, mi az a szemlélet, amely az akkori kötetek tartalmában leginkább túlhaladott? Véleményem szerint a legkevésbé a szakmai tartalom (szó sincs arról, hogy sokkal okosabbak lennének elődeinknél...), sokkal inkább a központosított irányítás és döntéshozás gondolatvilága, és az a megközelítés, amit én „Trianon-pániknak” hívnék.

A 20. századi Magyarország alapélménye, az erőforrásaitól megfosztott, és legjobb esetben közömbös szomszédoktól körülvevett ország kétségbeesése az, amely kiváltotta a „Trianon-pánik”-ot. Minden előkészítés nélkül az országra szakadt a teljes gazdasági és politikai bizonytalanság érzése, és ráirányította a figyelmet a maradék Magyarország életének szinte minden területére kiterjedő sebezhetőségére, beleértve ebbe – már modernebb szemléletünk szerint – ökológiai sebezhetőségünket is. Úgy tűnt, hogy a két világháború közötti kiszolgáltatottságunk egy átalakított világrendben már nem fokozható. A kommunista hatalomátvétel azonban rácaffolt erre: a gleichschaltolt „baráti országok” egyenkénti izolálásával, kiszolgáltatottságunk szélsőségesen egyoldalúvá vált.

Miért írom mindezt? Azért, mert ennek a szélsőséges magára maradottságnak az élménye mind a mai napig mélyen beleívódott szakmánk gondolatvilágába (a közgondolkodás állapotáról e tekintetben ne essék szó...). A „Zöld könyvek” tartalmát meghatározza az aggodalom, amely a nemzetgazdaság faellátásának biztonságát próbálta megteremteni úgy, hogy egyben megvédje szűkös erdészeti erőforrásainkat a kiszákmányolástól. Az erdőültetés mesterséges úton való növelése egyfajta hazafias tetté vált, amelyre érdemes volt büszkén tekinteni (mostanság kellett megtudnunk, hogy állítólag inkább szégyenkezniük kellene miatta).

A „Trianon-pánik” egyenes következményeként a szakmai gondolkodás alappillérvé vált az autarkia (önellátásra) törekvés, és az ország elkülönült egységként való kezelése, nemcsak gazdasági értelemben, hanem ökológiailag is. Mintha a mesterséges trianoni határon túl semmi sem lenne – hasonlóan a középkori meséhez, ahol a vándorlegény a lapos világ végére kiülve lelógatta lábát a semmibe. Miért külö-

nös ez? Mert mindenki számára nyilvánvaló, hogy Magyarország mai határain belül soha nem képezett se gazdasági, se ökológiai entitást. Ma, két évtizeddel a dolgok természetes rendjének visszaalakulása és 6 évvel egy nagyobb gazdasági és politikai közösségbe integrálódásunk után, semmiképpen se esünk abba a hibába, amit az egykori „Zöld könyvek” sugalltak, vagyis hogy

– a lehetséges mértékű autarkia (önellátás) biztosítása érdekében, általánosan kötelező szabályzás szükséges a gazdálkodás minél több részletére kiterjedően,

– a pontos tervezéshez és a végrehajtás ellenőrzéséhez az összesítő statisztikák központi szerepet töltenek be,

– a „népgazdaság” ellátása, a faanyagtermelés fokozása stratégiai alapelv.

Ezzel nem kívánom azt állítani, hogy a „Zöld könyvek” egyoldalúan produkcionista szemléletet támogattak volna, és azt sem, hogy a fatermesztés célkitűzése ma másodlagos lenne. Veszélyes ötlet az erdészetet a városi széplelkek naiv természetvédelmi elképzelései végrehajtójává degradálni. Ez a szerep nagyon szimpatikus, népszerű (és persze kényelmes) lenne, amely azonban nem állna jól nekünk: mert itt már nem erdészetről, hanem valami egészen másról lenne szó.

A nyersanyagtermelést azonban szerves egységbe kell hozzuk az ökológia és a természet- és környezetvédelem 21. századi követelményeivel. Ezt a követelményt már az 1963-as „Zöld könyvek” is kellő nyomatékkal tartalmazták, azóta azonban újabb prioritások merültek fel, gondoljunk csak pl. a klímaváltozáshoz alkalmazkodás kihívásaira. A feladatot a gazdálkodás és az ökoszisztémák dinamikus folyamatainak összehangolása, az ökoszisztéma-szemlélet megvalósítása.

A lapot Magyarország legnagyobb médiafigyelője, az

» **OBSERVER** «

OBSERVER BUDAPEST
MÉDIAFIGYELŐ KFT.

1084 Budapest, Auróra u. 11.
Tel.: 303-4738

rendszeresen szemlézi

¹ Bartha D., Bidló A., Berki I., Király G., Koloszar J., Mátyás Cs., Vig P. 2006. Magyarország erdészeti tájai. Szerk. Halász Gábor, ÁESZ kiadás, Budapest, 154 old. + térképmell.

Az ökoszisztéma-szemlélet (amelyet egyébként a Magyarország által is ratifikált Biodiverzitás Egyezmény keretében dolgoztunk ki, vagyis nem erdészeti tárlmány) egyértelműen kimondja, hogy a természeti erőforrások védelme során az emberi hasznosítást a rendszer integráns részének kell tekinteni. A hasznosítás ökoszisztémára gyakorolt hatása azonban figyelemmel kísérendő, az élő rendszer határain kívüli környezetben is. Mivel a változó feltételekre adott reakciók az ökoszisztéma-dinamika bonyolultsága miatt pontosan előre nem láthatók, és váratlan eseményekre mindig számítani kell (pl. eddig ismeretlen károsítók tömeges fellépésére), a hasznosítás – az az esetünkben az erdőgazdálkodás – konkrét módját *nem annyira központi-lag eldöntött szabályozás, hanem inkább helyi tapasztalatok alapján kell meghatározni*. E tekintetben az új „Zöld könyv” további segítséget és támaszt kell felkínáljon.

A fentebb felsorolt túlhaladott szemléleti szempontok meghaladása azt kívánja, hogy a munka középpontjában ne statisztikai és gazdaságpolitikai összeállítások álljanak, amelyeket a szak- és államigazgatási irodákban szükség szerint bármikor, aktuálisabb formában elő tudnak állítani. Véleményem szerint az *új könyvet elsősorban terepi szakemberek, erdőművelők, valamint magánerdő-tulajdonosok, sőt az erdőgazdálkodással egyelőre csak ismerkedő, erdőt telepíteni kívánó gazdálkodók igényei szerint kell összeállítani*. Az erdősültség százalékos változása, az egyes tájak fafaj statisztikái, a tulajdonformák vagy a jellegzetes termőhely-típusok százalékos részarányai önmagukban ugyan fontosak lehetnek, de a gyakorlatban a kérdés nem az általánosság szintjén jelentkezik, hanem az adott termőhelyen szükséges teendők formájában. Ne helyettesítse a „Zöld könyv” az erdészeti vagy vadászati üzemtervet sem, amelyben számos fontos, adott helyszínre vonatkozó információ elérhető. A gazdálkodónak a „Zöld könyv” tehát abban kell segítséget nyújtson, hogy

– milyen erdészeti, gazdasági, genetikai, zoológiai, esztétikai stb. értéket képviselnek a kezelésében lévő erdőállományok az eddigi gazdálkodás, az erdő-történet függvényében (pl. kiemelkedő adottságú, továbbszaporításra javasolt állományok),

– milyen szempontok szerint kezelje a körzetben, adott feltételek mellett tenyésző állományokat (ebben pl. az a

statisztikai adat, hogy a tájban mennyi van abból a típusból, kevés segítséget nyújt), milyen hozamok várhatók, milyen felújítási módszerek javasoltak, vannak-e ajánlható szaporítóanyag-források a térségben,

– milyen potenciális erdei ökoszisztéma-típusok, ill. gazdálkodási módszerek segítik elő a kevés beavatkozást igénylő (minimum-input) „természetközeli üzemmódot” az adott feltételek mellett,

– milyen természetvédelmi szempontokat, egyéb korlátokat kell a gazdálkodás módjának megválasztásánál figyelembe vennie (a területen releváns veszélyeztetett növény- és állatfajok veszélyeztetett élőhelyek), a körzetben milyen kezelési korlátozások vannak, hol vannak pl. nemzeti parkok, tájvédelmi körzetek, Natura 2000-es területek, erdő- és génrezervátumok, kultúrtörténeti értékek stb.,

– az erdőtelepítésre tervezhető mezőgazdasági területen a termőhelyi feltételek függvényében milyen fafajok, milyen gazdálkodási módszerek jönnek számításba, milyen hozamra lehet számítani – a gyorsan változó gazdasági környezet miatt ökonómia helyett inkább a naturáliák minél pontosabb kifejtésére kellene törekedni, hiszen a könyv terveink szerint hosszú időre kell érvényességét fenntartsa!

– milyen potenciális biológiai és környezeti károsításokra lehet számítani a térségben? Itt elsősorban a vadgazdálkodással való összehangolás kell szerepet kapjon, de kívánatos a várható szélsőségek által kiváltott abiotikus (aszályok) és biotikus (rovarok, patogének) károk kockázatának az elemzése is,

– milyen nem kívánt ökológiai hatást válthat ki a gazdálkodás a környezetben (pl. erózió, vízkészletek csökkenése),

– milyen nem-erdészeti adat(bázis)ok állnak rendelkezésre a gazdálkodással kapcsolatos kérdések megoldásához (pl. talajok, víztartalmak).

A fentiekből egyértelműen következik, hogy egy új „zöld könyv” valóban, komplexen táj-szemléletű kell legyen és ezért *nem korlátozódhat a meglévő erdőterület tárgyalására, hanem a leírásnak a tájak teljes mezőgazdasági művelés alatt álló területét is tartalmaznia kell*, hiszen nem lehet előre megmondani, távlatilag mely területeket fogja tulajdonosa erdő telepítésére alkalmasnak ítélni. Ezeket a termőhelyeket a potenciális erdőtelepítő szempontjai szerint szükséges ismertetni.

Összefoglalva, véleményem az, hogy a tervezett kiadvány nem annyira a szak- és államigazgatási tervező és ellenőrző apparátus, hanem mindenekelőtt a terepi gazdálkodó szükségleteit, a felelős helyi döntéshozást segítse. Ezt elsősorban nem statisztikai feldolgozások és összefoglaló táblázatok, hanem inkább a természettudományos (biológiai és termőhelyi) ismeretek lokális viszonyokra vonatkozó, részletes szintetizálása szolgálhatja.

Végül még valami: a munka használhatósága érdekében gondolni kell arra, hogy a szakirodalom olvasása (sőt, egyáltalán az olvasás) ma egyre szűkebb rétegek számára természetes igény: a kiadvány legyen könnyen kezelhető, szerény terjedelmű, felesleges információt ne tartalmazzon (pl. a táj általános gazdaságpolitikai jellemzése szerintem elhagyható), és lehetőleg internet-felhasználást is tegyen lehetővé.

dr. Máttyás Csaba

A Föld veszélyeztetett fás szárú növényfajai

A Nemzetközi Természetvédelmi Unió (IUCN) minden évben frissíti a veszélyeztetett növényfajokat tartalmazó vörös listát. A Föld fa- és cserjefajainak száma mintegy 100 ezerre tehető, amelyből 8541 globálisan veszélyeztetett fa- és cserjefajt tartalmaz a 2007. évi kimutatás. Ezek között 77 a kihalt fajok száma, amelyek végleg eltűntek a Föld flórájából. Van 23 olyan fás szárú faj, amelyek a szabad természetből ugyan kipusztultak, de botanikus kertekben, gyűjteményekben még élő egyedeik

föllelhetők. A kihalással veszélyeztetett fajok száma igen magas, 1201 fa-, ill. cserjefaj sodródik végzete felé. A vörös lista felsorol még 1732 veszélyeztetett, 3898 sebezhető, 1171 veszélyeztetettség közeli és 439 hiányosan ismert, de valamilyen mértékben veszélyeztetett fás taxont. A legkritikusabb helyzetben a Mauritius szigetén élő *Elaeocarpus bojeri* nevű endemikus fafaj van, már csak egyetlen (!) élő példánya ismert. [Forrás: <http://www.iucnredlist.org>]

dr. Bartha Dénes